

ДВАДЕСЕТ И ПЕТИ МЕЖДУНАРОДЕН ГЕОГРАФСКИ КОНГРЕС
И НАШИТЕ ОСНОВНИ ЗАДАЧИ

Т. Христов

Както всеки конгрес, така и 25-ия международен географски конгрес предизвика голям научен и обществен интерес. Научен, защото след период на пасивност, дори и на изоставане в сравнение с общия научен фронт, от 25-ия международен географски конгрес се очакваше обяснение на състоянието и обосноваването на георетичните направления и конкретизиране на задачите пред географията за следващите 4 години. Обществен интерес, защото през последните десетилетия взаимодействието между човешкото общество и природата извънредно много се усложни. Човешкото общество започна да надделява над природата, в резултат на което се получи своеобразен бумеранг с тежки, а в някои отношения и непоправими последици и за природата, и за обществото.

Конгресът се проведе в напрегната международна обстановка. САЩ всячески се стремят да наложат със сила своята политика. Оживяват и геополитическите концепции — един злокобен предвестник на войната. Геостратегическите оценки на отделни страни сега се придружават с нарастващ интерес към политическата география, към суровините и енергийните ресурси.

Въвеждането на въоръжение на стратегическите и тактическите ракети с голям и особено със среден радиус на действие повишава военнoстратегическото значение на релефа и неговия регионален анализ. Военнoстратегическо значение придобиват океанските, морските и въздушните течения, дори маршрутите на прелетните птици. Нараства военнoстратегическата значимост на икономическата информация, особено към дислокацията на производствените мощности, които имат значение за техническото превъоръжаване на стопанските отрасли и др. Този повишен интерес към геостратегическите и политикогеографските проблеми остана зад кулисите на конгресната сцена, но той вече дава своето отражение при събиране на информация и нейното анализиране, а също и на географската тематика.

Все още не може да се каже доколко 25-ият международен географски конгрес отговори на тези въпроси. Много са причините за това. Преди всичко не може да се каже, че конгресът в Париж беше много представителен. От данните на издадените от Оргкомитета два

тома с резюмета на докладите се установява, че на конгреса са участвували 59 страни, от които 13 са представени с по един доклад, 10 — с по два доклада, 19 — до 10 доклада, между които България със 7¹.

Ние се готвехме отдавна за конгреса. Специално за целта се издадоха сборниците „Географията на съвременна България“ и „Стара планина — Кавказ“ и сборник от докладите на международния симпозиум по морфотектоника, организиран от ГИ на БАН през есента на 1983 г. в България. Всички официални делегации получиха по един екземпляр от споменатите наши сборници. Специално за конгреса Българското географско дружество организира научна екскурзия с 30 участници.

Когато се прави анализ на държавите участнички и на докладите по страни не може да не остави впечатление, че от 59 страни, чиито географи са представили общо 744 доклада, на Полша се падат 101, на Франция — 97, САЩ — 70 и Канада — 64. От тези страни са представени над 46% от общия брой на докладите. Като твърде осезателно може да се оцени и присъствието на Индия — с 47 доклада. Съветските географи участваха с 38 доклада. Китай се представи само със 17 доклада, включително и тези от Тайван.

В официалните издания на Организационния комитет са представени 12 социалистически страни с общо 197 доклада. По проблематика и тематика и особено по актуалност и начин на разработка те отразяват високото научно-теоретично равнище на географията в социалистическите страни и особено в СССР. Същото не може да се каже за присъствието и активността на нашите делегати на конгреса. Ние бяхме твърде малко, а доминиращият английски език още повече ограничаваше възможностите ни за участие в дискусиите. На английски език са публикувани 493 от резюметата, или около 70%. Без да се отива в подробности, ще посоча, че освен докладите от САЩ, Индия, Великобритания и Холандия на английски език са 78 от резюметата на полските географи и 39 на тези от Канада. Любопитен и дори показателен е фактът, че и един французин беше предпочел да напише резюмето си на английски език. Конгресът показва, че по отношение на езика се води активна и последователна политика и че като основен обменен език в науката е английският.

На 25-ия международен географски конгрес твърде осезателно се чувствуваше присъствието на представителите от развитите капиталистически държави — САЩ, Франция, Канада, Великобритания, Холандия, Италия, Япония, ФРГ, а също на Австрия, Швейцария и Белгия. Общият брой на представените от тези страни док-

¹ Българската делегация бе в състав: проф. К. Мишев, проф. Т. Христов, проф. М. Георгиев, проф. П. Попов, ст.н.с. Харалампи Тишков, ст.н.с. Ив. Валцаров, ст.н.с. Дончо Дончев, гл. спец. в МНП — Н. Боянов и студентът по география, покорителят на Еверест — Кирил Досков. Освен това взеха участие проф. Л. Дланев и ст.н.с. Пегър Лазароз.

лади достигна внушителното число 379. Те участваха много активно в дискусиите и особено на заседанията на Генералната асамблея. Броят на присъстващите от тези страни било като делегати, било като гости беше още по-голям. Като се изключи Индия, участието на развиващите се страни може да се оцени като повече от скромно.

В континентален план най-широко представителство има Европа — всички държави с изключение на Албания, Люксембург, Лихтенщайн и Монако. Без представители на конгреса бяха страни от Южна и Централна Африка, Южна и Централна Америка и Азия.

Представителството беше повлияно от твърде респектиращите първи две циркулярни писма за участие. Те изискваха таксата за правоучастие да се изпрати една година преди конгреса. Твърде негостоприемни бяха високите цени на хотелите. Едва два месеца преди конгреса организаторите промениха условията за участие в него. Той се проведе в Международния студентски град в Париж, като на всички участници се осигуряваше стая в общежитието и храна в студентския стол. За немалко географи това съобщение бе твърде късно.

Интересът към всеки конгрес, както и към 25-ия международен географски конгрес се обуславя от проблемите, които поставя на обсъждане. Голямата диференциация на географията през последните десетилетия поставяше някои колеги пред риска направиенето, в което работят, да остане извън зрителното поле на международния форум. Заслуга на неговите организатори беше много подходящото формулиране на секциите. То беше съобразено с досегашното развитие на географията и нейните основни проблеми и тенденции. На трите общи симпозиума, предхождащи конгреса, се поставиха за дискутиране едни от най-актуалните географски проблеми, по които активно работят много творчески колективи и които имат голям обществен отглас. Този подход позволи да се изявят едва ли не всички географи, включително и онези, които твърде много са се специализирали.

Работата на конгреса беше обединена в 6 секции. Всяка една обхващаше по няколко теми:

Първа секция — Природна среда, обединяваше три теми — Процеси и мащаби на ерозията; Човекът агент във физикогеографското развитие; Съвременни проблеми на климата — съответно с 84, 57 и 42 доклада, или общо за секцията 183 доклада.

Във втора секция — Природа и общество, имаше също 3 теми — Използуване на океаните; Използуване и опазване на горите; Континенталните води и промишлеността — съответно с 15, 21 и 20, или общо 56 доклада.

Трета секция с наименование Пространството (територията) и обществото, се отличаваше с най-голям брой теми — 5 — Изменения на селското стопанство в развиващите се страни — 47 доклада; Ур-

банизация в развиващите се страни — 46; Промени на селското стопанство и на селската среда в индустриалните страни — 27; Промислеността, транспортът, общественото обслужване и урбанизацията в индустриалните страни — 41; Промени в населението и използването на земята в развитите европейски страни след Великите географски открития — 31; общо броят на докладите в тази секция възлиза на 192.

Четвърта секция — Развитие, устройство и планиране, обединяваше 3 теми — Изследване и използване на природните ресурси; Административни и политически дейности в териториалното устройство (организация на територията); Изчезване на регионалните различия, съответно с 41,50 и 43 доклада, или общо 134.

Петъ секция — посветена изцяло на възпитанието, образованието, дидактиката и професионализацията, обединяваше само две теми — Развитието на географията и образованието и Ролята на картографията и географията в образованието, съответно с 20 и 5 доклада, общо 25.

Шеста секция — Информация, документация, методи, обхващаше 4 теми — Анализ на данните и моделирането в географията (29 доклада); Ролята на географията за създаване на банка от данни за информация и библиография (3 доклада); История на географията и картографията (16 доклада); Идеи и направления в географията (17 доклада), общо 65.

Конгресът се предхождаше от 3 общи симпозиума. На първия симпозиум се обсъждаха проблемите на планината — с 5 теми — Демографски и социални промени в планината; Форми на организация на стопанството в планината; Отдых и туризъм в планината; Екологията — база и ограничител на развитието на планината; Развитие на средата във високите планини след последното заледряване.

Вторият симпозиум — Географията и околната среда, разгледа темите — Проникване в средата и пейзажа; Природният потенциал и развитието на човешкото общество; Ролята на картографията в изследването и представянето на географското пространство.

Третият симпозиум — Картография, география и телепреподаване, обсъжда темите — Картографията и телепреподаването и приносът на спътниците при опазването на земната повърхнина. Чрез симпозиумите, които се проведоха в Алпите, се осъществи и координацията на страните съорганизатори на конгреса — ФРГ, Италия, Швейцария и Австрия.

Трудно е да се анализират работата и резултатите на един международен географски конгрес. Преди всичко това предполага познаване не само на резюметата, но и на докладите, а също и да се присъствува на тяхното изнасяне и на разискването им. Практически това е невъзможно да се извърши. Ние се надяваме, че анализ и оценка най-малко под формата на комунике ще получим от Оргкомитета, което ще се публикува в нашия периодичен печат.

И все пак секциите, темите и резюметата дават една добра възможност за ориентация в основните направления, за главните научни проблеми, за подходите и методите на изследване.

От тази гледна точка може да се отбележи следното:

1. Конгресът по съдържание беше научен. Най-голямо внимание се отдели на главните научни проблеми, по-малко на методите и на дидактиката, съответно на географското образование и на географията в училищата.

2. Конгресът насочи вниманието към обобщени, глобални и комплексни регионални проблеми и теми.

Конгресът утвърди, че на първите места и като най-географски са проблемите за природата и обществото, територията и обществото, тяхното взаимодействие и резултатите от него.

Няма да бъде пресилено, ако се каже, че по един или друг начин 25-ият международен географски конгрес доразвива класическите идеи и положения в географията. Най-новото от тези идеи се съдържат както в немската, така и във френската и руската географска школа с такава прозорливост, последователност и настойчивост, подхванати и доразвити от Н. Н. Барански и много други учени в СССР, Франция, САЩ и други страни. Върху работата на конгреса, включително и на проблематиката и тематиката и на формулирането на секциите и темите, твърде голямо влияние оказва страната домакин. Една съпоставка между съдържанието на *La recherche géographique française* — научен сборник, издание на Френския национален комитет по география, и работния план на конгреса показва твърде голямо сходство. Това, разбира се, е и естествено, и признание за мястото и значението на френската географска школа в световната география.

Противно на очакванията френската научна общественост намира, че френската география не се развива добре. Немалко френски географи дори недвусмислено говорят за криза в географията. Френското списание *La pensée (Мисъл)*, орган на института по марксизъм, в брой 239 от м. май — юни, посветен на географията, сериозно критикува френската география и особено твърде свободното опериране с някои философски категории като пространство за недостатъчната обосновка на обекта, на фундаменталността на географията и др.

Голям интерес предизвиква анализът, който Филип Пеншмел — професор в Университета — Пантеон-Сорбона, прави на развитието на френската география през последните няколко десетилетия и още повече безусловното му твърдение, че географията и специално френската география в центъра на цялата изследователска и учебна дейност трябва да постави човека.

Ако се опитаме да видим географията в България в светлината на Международния географски конгрес, един въпрос, на който ние ще се връщаме отново и отново, не може да не се каже, че българ-

ската география върви в ритъм със световната география, и то с най-прогресивното направление — съветското. Изследването на взаимодействието между човешкото общество и природата, от което по своеобразна осмоза се формират динамични териториални системи, очертава вече един нов етап в нейното развитие.

Двадесет и петият географски конгрес потвърди правилността на възприетия курс за социологизация и икономизация на географията у нас. С предимствата на диалектикоматериалистическия подход, с предимствата на социалистическия начин на производство и при очертаване перспективата от БКП за изграждане на зряло социалистическо общество ние трябва да изясним и нашата научна политика и с още по-голямо самочувствие да пристъпим към нейното изпълнение.

След XII конгрес на БКП др. Т. Живков доразви редица теоретични положения за зрелия социализъм и обоснова някои практически подходи за неговото изграждане в нашата страна. За географията те имат много голямо значение. Едни от тях доизясняват някои методологически положения на географията, а други трябва още по-задълбочено да изследваме и решаваме. Като творци в географията за нас най-голям научен интерес представляват лекциите на др. Т. Живков, изнесени пред преподавателите и слушателите в Академията за обществени науки и социално управление при ЦК на БКП, и особено лекцията за характера на материално-техническата база на зрелия социализъм, проблеми и подходи за нейното изграждане в България. За нас отправно и фундаментално значение има определението, че: „Материално-техническата база на развитото социалистическо общество не е механичен сбор от веществени елементи на производителните сили, а научно организирана материално-веществена система.“

Сега не е нужно да тълкуваме това определение. Все пак за нас е много важно, че през следващите години трябва да се изследва териториалната структура на стопанството, за да се отстранят всички последици от екстензивното развитие на производителните сили, всички последици от отраслово-ведомствената им териториална особеност. Съобразно с постановката за „научно организирана материално-веществена система на производителните сили“ трябва да се извършва и цялата научноизследователска и проектантска дейност за изграждане на нови мощности в общественото производство и, разбира се, съществуващата им производствена и социална инфраструктура.

В дълбока връзка с тълкуването на материално-техническата база се разглежда отрасловата и териториалната структура на народното стопанство. Изрично се подчертава, че „колкото е важно на сегашния етап да се повишава техническото и технологическото равнище на производството, толкова е необходимо правилно да се формира и насочва отрасловата специализация на икономиката, как-

то и да се осигурява най-целесъобразно разположение на производителните сили“ (с. 47).

В цитираната лекция се посочват факторите и условията, от които зависи формирането на отрасловата структура на стопанството — природните условия, международното разделение на труда, добавя се и политиката на осигуряване на по-пълна заетост на трудовите ресурси, изискванията на научно-техническата революция с оглед повишаването на икономическата и социалната ефективност и по-нататъшното повишаване на жизненото равнище на народа. Като се има предвид материално-техническата база на развитото социалистическо общество, се доуточнява, че трябва най-бързо да се развиват онези отрасли, които създават средствата за автоматизация и механизация, интензификация и интелектуализация на всички стопански и културни дейности и на онези, които задоволяват потребностите на населението от висококачествени стоки и разгръщат възможностите на страната за още по-активно участие в социалистическото разделение на труда.

Лекциите на др. Т. Живков ни насочват към взаимодействието на обществото и територията. Впрочем на този проблем са посветени темите и докладите фактически на четири секции и специално на втората и третата. Териториалният фактор, неговото анализиране по елементи разкрива необозрими възможности на географията за пряко, за реално участие в разрешаването на най-актуалните социално-икономически проблеми. Изследването на земния фонд заедно с почвите и климата като всеобщо средство и всеобщ предмет на труда на населението, на жизнената среда, на инфраструктурата хвърля здрав и вечен мост между географите, профилирани в различни области на географското познание. „Подценяването на териториалния фактор, се казва в лекцията, или дори на отделни негови елементи се заплаща с щети, които трябва да плаща не само населението на съответната територия, но и населението като цяло.“

Огромно теоретично и приложно значение придобива и проблемът за диференциалната рента в социалистическото стопанство. Всъщност това е централният проблем на териториалната структура на стопанството. Няма да бъде пресилено, ако се каже, че не може да се усъвършенствува териториалната структура на стопанството в България, ако не се изяснят теоретическите въпроси на диференциалната рента. Нещо повече. Както основателно се отбелязва в първата лекция, ще бъде правилно, „ако цялата система от цени, отчисления, данъци и такси се преустрои така, че да се отчита по-пълно влиянието на диференциалната рента“.

Специално внимание заслужава анализът на ефективността от развитието на производството и другите дейности в големите градове и агломерациите. От описание и анализи на статистическите отчетни явления ние трябва да насочим нашата научна дейност към обосноваване на ефективност, в т. ч. и при миграциите, и при те-

риториалната организация на стопанството, включително и на външните икономически връзки.

От първото положение, с което се характеризира материално-техническата база при зрелия социализъм, до икономическото осмисляне на развитието на големите градове — всичко основно, главно и специфично пряко или косвено произтича от същностната характеристика на географията като наука, изследваща динамичните териториални системи, които се формират на земната повърхнина в резултат от взаимодействието на човешкото общество и природата.

Забележително е, че политиката на БКП за изграждане на материално-техническа база на зрялото социалистическо общество има няколко основни проблема, които изцяло кореспондират на теорията, а и на практиката на географията. Това е едно доказателство, че както теорията на географията, така и теорията, и практиката на изграждането на отрасловата и териториалната структура на материално-техническата база на зрялото социалистическо общество в нашата страна дълбоко си взаимодействуват — важен признак за правилността на развитието на географията у нас — необходимо условие за активното и успешно участие в решаване на основни теоретични и управленчески задачи при изграждането на зрелия социализъм в нашата родина.

Двадесет и петият международен географски конгрес изпълни и всички свои основни организационни задачи. Той определи 14 научноизследователски и 17 работни групи, като избра и техните ръководители.

По предложение на Австралия, СССР и България за председател на Международния географски съюз единодушно беше избран проф. Питър Скот (Австралия), за генерален секретар и касиер — проф. Л. Кусински (Канада). За заместник-председатели бяха избрани професорите А. Мабогуние (Нигерия), Он Жин Бе (Сингапур), Ж. Вила-Валенти (Испания), Р. Фукс (САЩ), М. Ф. Гутие Резе де Гретор (Мексико), Г. Енеди (Унгария), М. Шафи (Индия) и Х. Т. Вертонен (Холандия).

Двадесет и шестият международен географски конгрес ще се проведе в Сидней (Австралия) през 1988 г.

ЛИТЕРАТУРА

- Dresch, Jean. Géographie d'hier et d'aujourd'hui — La pensée, No 238, mai-juin, 1984, p. 9-20.
 Félix Damette et Jacques Scheibling — Vingt ans après: La géographie et sa crise ont la vie dure — La pensée, No 239, p. 21-29.
 Lévy, Jacques. Des lieux et des hommes — La pensée, No 239, mai-juin, 1984, p. 30-45.
 Pinchmel, Philippe. L'histoire récente de la géographie française. La

recherche géographique française. Comité national français de géographie, Paris—Alpes, Août, 1984.

*** Sens et non-sens de l'espace. De la géographie urbaine à la géographie sociale, Paris, 1984.

Живков, Т. Проблеми и подходи на изграждането на зрелия социализъм в НР България, София, 1984.

† * Проблеми на икономиката на развитото социалистическо общество. Сб. статии, под редакцията на Н. Великов и И. Ал. Афанасенко, С., 1979.